

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНА – НАТО: СУЧАСНИЙ СТАН І ШЛЯХИ РОЗВИТКУ

Іван Шишкін

Національний університет «Острозька академія», Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4233-2156>

Олена Воронова

Одеський національний економічний університет, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8719-5546>

Тарас Дацьо

Ужгородський національний університет, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7737-245X>

Шишкін І., Воронова О., Дацьо Т. (2023). Міжнародні відносини Україна – НАТО: сучасний стан і шляхи розвитку. *Journal of Innovations and Sustainability*, 7(3), 02. <https://doi.org/10.51599/is.2023.07.03.02>.

Мета статті є висвітлення сучасного стану та шляхів розвитку міжнародних відносин Україна – НАТО на основі динаміки розвитку співробітництва за 1991–2023 рр.

Результати. У статті детально досліджено динаміку відносин Україна – НАТО за період 1991–2023 рр. на основі вивчення основних договорів про співпрацю, стратегії та політики Альянсу щодо України та Стратегій національної безпеки, воєнної безпеки України 2021 р. Авторами виділено ключові ознаки та етапи відносин Україна – НАТО. Серед ключових ознак – розвиток інституційно-правових засад взаємодії держав з початку 1991 р. до 2010-х рр. для забезпечення співпраці у різних сферах: у сфері регіональної євроатлантичної безпеки, у врегулюванні конфліктів та виконанні операцій, у політичній, економічній, правовій та оборонній сферах. З початку ескалації конфлікту на сході України та анексії Криму у 2014 р. розпочався новий етап відносин, посилюється прагнення до членства в НАТО. Проте ключова перешкода набуття статусу члена – корупційні ризики в політичній сфері. Із початком повномасштабної війни у 2022 р. співпраця між Україною – НАТО посилюється, зокрема в інституційному вимірі. Аналіз ключових стратегічних документів доводить узгодженість стратегічних орієнтирів НАТО та України відповідно з політикою сприяння безпеці. Стратегічна концепція НАТО акцентує увагу на найбільш надійному, інтегрованому та узгодженому підході до створення національної, регіональної стійкості проти військових і невійськових загроз і викликів безпеці, зокрема РФ як ключовій загрозі міжнародної безпеки. У Стратегіях національної та воєнної безпеки України РФ також визнано ключовою загрозою національним інтересам, а головною метою визначено всебічну всеохоплюючу оборону України на засадах стійкості, інтеграцію України в євроатлантичний безпековий простір і набуття членства в НАТО. Стратегії передбачають, що майбутні відносини України та держав Альянсу будуть базуватися на узгодженні заходів у межах стратегії всеохоплюючої оборони, стійкості для сприяння регіональній безпеці та миру.

Наукова новизна полягає в практичному аналізі стратегічного партнерства Україна – НАТО та політики держав-членів Альянсу щодо України. Авторами здійснено порівняльний аналіз стратегічних орієнтирів Організації Північноатлантичного договору та Стратегій національної та воєнної безпеки України для виділення перспектив розвитку відносин у контексті

забезпечення регіональної стабільності.

Практична цінність полягає в детальному аналізі основних договорів про співпрацю, стратегії та політики Альянсу відносно України у 2022 р. та Стратегій національної безпеки, воєнної безпеки України 2021 р.

Ключові слова: відносини Україна – НАТО, національна безпека, єврорегіональна безпека, співробітництво Україна – НАТО, гібридна війна, стратегічні орієнтири України.

UKRAINE – NATO INTERNATIONAL RELATIONS: CURRENT STATE AND WAYS OF DEVELOPMENT

Ivan Shyshkin

National University of Ostroh Academy, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4233-2156>

Olena Voronova

Odessa National Economic University, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8719-5546>

Taras Datso

Uzhhorod National University, Ukraine

ORCID: <https://orchid.org/0000-0001-7737-245X>

Purpose of the article was to highlight the current state and ways of development of Ukraine – NATO international relations based on the dynamics of development of cooperation for the years 1991–2023.

Results. The article analyzes in detail the dynamics of Ukraine – NATO relations for the period 1991–2023 based on the analysis of the main agreements on cooperation, the strategy and policy of the Alliance in relation to Ukraine and the National Security and Military Security Strategies of Ukraine in 2021. The authors highlights the key features and stages of Ukraine – NATO relations. Among the key features is the development of the institutional and legal basis of cooperation between states from the beginning of 1991 to 2010 to ensure cooperation in various areas: in the field of regional Euro-Atlantic security, in conflict resolution and execution of operations, in the political, economic, legal and defense spheres. Since the escalation of the conflict in the east of Ukraine and the annexation of Crimea in 2014, a new phase of relations has begun, and aspiration to join NATO is intensifying. However, the key obstacle to becoming a member is the risk of corruption in the political sphere. With the start of a full-scale war in 2022, cooperation between Ukraine and NATO is strengthening, particularly in the institutional dimension. The analysis of key strategic documents proves the consistency of the strategic orientations of NATO and Ukraine in accordance with the policies of security promotion. NATO's strategic concept emphasizes the most reliable, integrated and coordinated approach to creating national and regional resilience against military and non-military threats and security challenges, in particular the russian federation as a key threat to international security. In the National and Military Security Strategies of Ukraine, the russian federation is also recognized as a key threat to national interests, and the main goal is defined as the comprehensive defense of Ukraine on the basis of stability, the integration of Ukraine into the Euro-Atlantic security space, and the acquisition of NATO membership. In the future, the relations between Ukraine and the member states of the Alliance will be built on the coordination of measures within the framework of the strategy of comprehensive defense, stability to promote regional security and peace.

Scientific novelty. The scientific novelty consists in the practical analysis of the Ukraine – NATO strategic partnership and the policy of the Alliance member states in relation to Ukraine. The authors

compare the strategic orientations of the North Atlantic Treaty Organization and the National and Military Security Strategies of Ukraine to highlight prospects for the development of relations in the context of ensuring regional stability.

Practical value lies in the detailed analysis of the main agreements on cooperation, strategies and policies of the Alliance in relation to Ukraine in 2022 and the National Security and Military Security Strategies of Ukraine in 2021.

Key words: Ukraine – NATO relations, national security, Euroregional security, Ukraine – NATO cooperation, hybrid war, Ukraine’s strategic orientations.

Постановка проблеми. Вагоме значення для Північноатлантичного альянсу має безпека усіх держав-членів союзу, яка просто неможлива без забезпечення стабільності у Європейському регіоні. Нічим не спровокований напад РФ на Україну є надзвичайно складним викликом безпеці усього регіону та й світу зокрема. Країни Альянсу цілковито підтримують невіддільні права України на суверенітет, територіальну цілісність і самооборону, право здійснювати вибір власних механізмів національної безпеки. Зважаючи на вище викладене, та у зв’язку з ескалацією розв’язаної РФ війни в Україні, Україна та НАТО посилили співробітництво в різних сферах і напрямках. Ще на початку 1990-х рр. між державами почали розвиватися відносини, які переросли в одне з найбільш значущих партнерств. Незаконна анексія Криму у 2014 р. зумовила активізацію співробітництва в низці ключових галузей. Від початку повномасштабної війни Росії у 2022 р. держави-члени НАТО надають різні форми підтримки та допомоги Україні [1]. Вище викладене потребує більш детального дослідження з точки зору ключових результатів партнерства, проблем і перспектив співпраці України та Альянсу з 1991 до 2023 рр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток відносин Україна – НАТО, проблеми та перспективи їх динаміки з початку незалежності в 1991 р. до 2022 р. досліджували у своїх працях: М. Алексієвець та ін. [2–4], О. Кручініна [5], А. Магомедова [6], О. Нестерцова-Собакарь [7], М. Онищук, Л. Татарінова [8], О. Пістракевич [9], Ю. Франчук, М. Пендюра [10], А. Cafruny та ін. [11], S. Cross [12], R. Hunter [13], R. Menon, W. Ruger [14], T. Sauer [15], J. Sperling, M. Webber [16] та інші вчені.

Вивчаючи відносини України та Альянсу за 1990–2000 рр., дослідники М. Алексієвець та ін. [4] виділили два ключові етапи: перший – це початок 1990-х та кінець 1990-х рр., другий – це початок 2000-х рр. – до наших днів. На першому етапі науковцями розглядаються більш загальні проблеми зовнішньої політики країни та міжнародних відносин у нових геополітичних умовах, також обґрунтовано інтеграцію України в євро-атлантичний простір. Як відмічає S. Cross [12], у 1990-му р. колишні країни-члени Радянського Союзу почали розглядатися Альянсом як потенційні партнери, зокрема Україна як партнер для сприяння безпеки в Чорному морі. З початку 2000-х рр. розпочався другий етап. Він побудований на аналізі становлення, розвитку та трансформації відносин України та НАТО, ролі Альянсу в забезпеченні обороноздатності України, зміцнення безпеки й збереження миру та стабільності у Європі. Перебіг

внутрішньо- та зовнішньополітичних процесів у досліджуваній період визначив основні засади відносин між Україною та НАТО. Варто погодитися, що з 2000-х рр., особливо після анексії РФ Криму у 2014 р. й російської агресії на Сході України, членство в НАТО для України набуває важливого значення в контексті обороноздатності, посилення національної безпеки, захисту територіальної цілісності й суверенітету країни [4].

У своїй роботі [2] автори зробили висновок, що відносини Україна – НАТО розвиваються у двох вимірах: практична співпраця та політичний діалог. Річні національні програми (РНП) стали основою для співпраці з 2009 р., двосторонні контакти та консультації на різних рівнях забезпечують політичний діалог [2].

Слушною є думка О. Нестерцової-Собакарь [7], що Україна перебуває на шляху реформування збройних сил, і, маючи достатній потенціал, не маючи достатнього досвіду, нарощуючи військовий потенціал, бере участь у навчаннях з представниками найпотужнішого альянсу – НАТО. На думку О. Кручиніної [5], є низка викликів на шляху до інтеграції та активної співпраці між Україною та Альянсом. Зокрема, авторка окреслила такі: внутрішні політичні проблеми, незгода деяких держав-членів щодо вступу України, нестабільність безпекової ситуації. При цьому існують перспективи для посилення співробітництва, а саме: активна участь у спільних операціях та місіях, готовність до соціальних та політичних реформ, посилення захисних спроможностей України, зростання оборонного потенціалу, постійне збільшення підтримки суспільства України щодо вступу в НАТО.

Позитивно оцінюючи внесок згаданих дослідників у розробку теми, варто зауважити, що є аспекти, які потребують подальшого вивчення, а також дискусійні моменти. Зокрема, більш докладного вивчення потребує процес стратегічного партнерства Україна – НАТО, а також політика держав-членів Альянсу щодо України. Важливим є порівняння стратегічних орієнтирів Організації Північноатлантичного договору і Стратегій національної та воєнної безпеки України для виділення перспектив розвитку відносин у контексті забезпечення регіональної стабільності. З огляду на це, запропонована для вивчення тема, безумовно, є актуальною.

У цьому дослідженні автори прагнуть відповісти на ключове питання: як становлення відносин Україна – НАТО за 1991–2023 рр. вплинуло на стратегічні орієнтири розвитку партнерства та співробітництва?

Мета, матеріали та методи дослідження. Метою статті є висвітлення сучасного стану та шляхів розвитку міжнародних відносин Україна – НАТО на основі динаміки розвитку співробітництва за 1991–2023 рр.

У статті використано методи аналізу та синтезу, історичного підходу до аналізу нормативно-правової бази, як основи для побудови стратегічного партнерства Україна – НАТО. Автори детально вивчають і проводять порівняння стратегічних орієнтирів НАТО та цілей України на основі вивчення Хартії про особливе партнерство між Україною і НАТО від 09 липня 1997 р. № 994_002

[17], Декларації про її доповнення [18], Річних національних програмах під егідою Комісії Україна – НАТО [19], Стратегії національної безпеки України від 14 вересня 2020 р. № 392 [20], Стратегії воєнної безпеки України» від 25 березня 2021 р. № 121/2021 [21], Заяви Північноатлантичної ради за підсумками зустрічі на вищому рівні в Брюсселі від 14 червня 2021 р. [22], Стратегічної концепції НАТО 2022 р. [23].

Виклад основного матеріалу дослідження. Взаємовідносини Україна – НАТО продовжують формуватися в надзвичайно складних зовнішньо- та внутрішньополітичних умовах, що склалося історично після здобуття незалежності України в 1991 рр. та зважаючи на різні суспільно-політичні настрої й інтереси. Ці виклики супроводжувалися зовнішньополітичними впливами Російської Федерації, яка продовжує історичне прагнення до контролю територій пострадянського простору, що після 1990-х рр. виявили бажання бути членами НАТО. Прагнення України до вступу в НАТО викликало серйозне занепокоєння РФ у 1992 р., що зумовило посилення тиску через формування сепаратистських осередків на території східних регіонів, у Чернівецькій, Закарпатській областях, у Криму. Крім того, РФ створила штучний механізм спекуляції на мовному питанні, правах меншин, конфліктах навколо Чорноморського флоту, розпочала ведення енергетичних і торговельних війн тощо. Таким чином, гібридна війна проти України розпочалася на початку 1990-х років через використання засобів «м'якої сили» [6].

Україна не є членом НАТО, тому на неї не поширюються гарантії безпеки, запроваджені в договорі про заснування Альянсу. Проте вона є країною-партнером Альянсу, адже відносини побудовані на тісній співпраці, запозичення принципів, стандартів захисту національних інтересів.

Розвиток відносин Україна – НАТО розпочався з початку незалежності на основі діалогу та співпраці, коли в 1991 р. Україна вступила до Ради північноатлантичного співробітництва та долучилася до програми «Партнерство заради миру» (1994 р.) [24].

Ухвалені на початку 1990-х рр. інституційно-правові засади стали основою розвитку сучасних відносин України з НАТО, які пройшли суперечливий шлях трансформації, характеризуючись висхідною траєкторією в рамках згаданої вище програми «Партнерство заради миру (ПЗМ), Ради Північноатлантичного співробітництва (РПАС), Ради євроатлантичного партнерства (РСАП). Якісно новий рівень відносин розпочався після підписання Хартії про особливе партнерство між Україною і НАТО 9 липня 1997 р. [2–3; 24].

Унаслідок підписання Хартії про особливе партнерство у 1997 р. відносини набули подальшої динаміки та розвитку на основі таких принципів [17]: неподільність безпеки держав у регіоні ОБСЄ; утримання від використання сили та загроз, що не сумісно з принципами Статуту ООН; вільність у праві вибору власних засобів забезпечення безпеки, зокрема союзні договори; повага до суверенітету, політичної незалежності та територіальної цілісності держав;

демократія, верховенство права, ринкова економіка та політичний плюралізм; права людини, зокрема меншин; запобігання конфліктів та їх мирне врегулювання. Завдяки підписанню Декларації про доповнення до Хартії у 2009 р. знову підтверджено рішення лідерів Альянсу, ухвалене на саміті в Бухаресті 2008 р. щодо членства України в НАТО.

Спільними інтересами для України та НАТО визначено такі [17]: політичні питання, зокрема у сфері безпеки, розвитку євроатлантичної безпеки, управління кризами та запобігання конфліктів, підтримка миру, врегулювання гуманітарних операцій і конфліктів, політичні та оборонні аспекти нерозповсюдження біологічної, ядерної, хімічної зброї; контроль над озброєннями та роззброєння; експорт озброєнь, передача супутніх технологій; боротьби з тероризмом та контрабандою наркотиків.

Відповідно до Хартії, основними способами співробітництва та консультацій визначено такі: спільні семінари, спільні робочі групи та інші програми співробітництва на широке коло тем – цивільне планування на випадок катастроф, надзвичайних ситуацій; цивільно-військові відносини та контроль збройних сил на демократичних засадах, проведення військової реформи в Україні; бюджет, політичні проблеми, оборонне планування, концепції національної безпеки; оборонна конверсія; військова співпраця України та Альянсу; економічний вимір безпеки; науково-технологічна сфера; безпека навколишнього середовища, ядерні питання; розробки та дослідження з питань використання повітряного та космічного простору [17].

У Хартії визначені практичні механізми для налагодження співробітництва: зустрічі на рівні Північно-Атлантичної Ради зі взаємно визначеною періодичністю; проведення зустрічей із комітетами НАТО за взаємної згоди; візити глав держав; військова співпраця; періодичні зустрічі з військовим керівництвом держав-членів Альянсу; заходи в межах поглибленої програми «Партнерство заради миру» [17].

Україна бере активну участь в операціях під керівництвом НАТО: операції підтримки стабільності та безпеки в Боснії та Герцеговині, дві місії в Афганістані: місія «Рішуча підтримка», операції Міжнародних сил сприяння безпеці (МССБ); Навчальна місія в Іраку та військово-морські операції «Океанський щит», «Активні зусилля». Україна бере участь у діяльності Сил для Косова (КФОР), надає дані та інформацію для підтримки зусиль НАТО в галузі інформування щодо ситуації навколо Чорноморського регіону [10].

Хартія про особливе партнерство від 1997 р. між Україною і НАТО стала основою для створення Комісії Україна – НАТО, як основного органу розвитку відносин, управління заходами в межах співробітництва. Із часом відбулося поглиблення співпраці завдяки вигодам, які отримують сторони, саме завдяки тому, що Україна історично бере активну участь у місіях та операціях під егідою Альянсу.

Співпраця Україна – НАТО посилилася завдяки підписанню Декларації про

доповнення Хартії про особливе партнерство України та Організації Північно-Атлантичного договору у 2009 р., де згадується, що «взаємовигідні відносини ... особливого партнерства ... за минулі дванадцять років зробили та продовжуватимуть робити свій внесок у майбутньому у забезпечення регіональної та євроатлантичної безпеки» [18]. Це свідчить про те, що Україна є значущим гравцем у системі регіональної безпеки, саме завдяки геополітичному розташуванню між РФ, Китаєм та країнами Європи.

У доповненнях визначено, що саме Комісія НАТО – Україна буде відігравати ключову роль у: контролі процесів, початок яким покладено на саміті в Бухаресті у 2008 р.; постійному поглибленні співробітництва та політичного діалогу між НАТО та Україною на всіх потрібних рівнях; сприяттні заходам та зусиллям України, які спрямовані на політичні, економічні та оборонні реформи в контексті євроатлантичних прагнень для набуття членства в НАТО, акцентуючи увагу на основних інституційних і демократичних аспектах [18].

Варто також зауважити про історичне прагнення України до членства в НАТО, зважаючи на близькість ідеології країни з державами-членами щодо розбудови демократичної держави. Альянс підтримав прагнення до вступу на згаданому вище Бухарестському саміті у 2008 р., де було погоджено відповідне рішення. На саміті було погоджено розробку та реалізацію Плану дій щодо членства (ПДЧ) – «програми реформування у політичній, економічній, оборонній, ресурсній, безпековій і правовій сферах для країн-претендентів. У 2009 р. було запроваджено Річну національну програму (РНП), як ключовий інструмент просування України до євроатлантичної інтеграції і запровадження відповідних реформ» [1].

Проте в період із 2010 до 2014 рр. керівництво України дотримувалося політики позаблоковості, відмовившись від неї внаслідок російської агресії. З початку анексії Криму у 2014 р. країни збільшили підтримку України у галузі розбудови потенціалу та розвитку спроможностей у сфері безпеки й оборони, забезпечили підготовку десятків тисяч військовослужбовців. Із 2016 р., коли було проведено Варшавський саміт НАТО, практична підтримка Україні оформлена у вигляді Комплексної програми допомоги (КПД).

У 2017 р. Верховна Рада України прийняла закон, у якому стратегічною метою зовнішньої та безпекової політики країни визначено членство в НАТО. У 2019 р. відповідна поправка до Конституції України набула чинності. У 2020 р. Президент В. Зеленський ухвалив Стратегію національної безпеки України, яка стала основою розвитку «особливого партнерства між Україною і НАТО, маючи на меті вступ України до Альянсу» [20].

Завдяки посиленню співпраці у 2014 р., відносини Україна – НАТО набули активних, широких, різнопланових, практичних рис і більш ефективних ознак у політичній, економічній, військовій, гуманітарній, екологічній та інших сферах. Науковці звертають увагу на особливу значущість партнерства України та НАТО, як однієї з найважливіших складових частин новітньої

загальноєвропейської архітектури. Остання відіграє вагомий роль у підвищенні рівня обороноздатності України, реформуванні оборонного та безпекового секторів за стандартами Альянсу, демократичних реформах, доводить свою життєздатність, обґрунтованість і перспективу, що сформувалася в багатоаспектний комплекс практичної співпраці заради миру й безпеки на Європейському просторі. Такий підхід є філософією Української держави та Організації Північноатлантичного договору за понад 70-річну історію її існування [7].

Аналіз моніторингу виконання Річних національних програм під егідою Комісії Україна – НАТО за 2008–2021 рр. дозволяє зробити такі висновки: РНП містять широкий перелік реформ, що стосуються приведення багатьох сфер життєдіяльності до стандартів Альянсу. У межах РНП реалізовано безліч заходів для досягнення поставлених цілей, зокрема у сфері реформування сектора безпеки та оборони України, науковому співробітництві між Україною та країнами НАТО, ЄС, співробітництві у системі міжнародної безпеки та ін., при цьому залишається багато сфер, що потребують реформування – виборча, судова, податкова системи, система енергозабезпечення, система запобігання та протидії корупції тощо [9; 19].

Найбільшою проблемою переходу на стандарти НАТО є корупційні ризики, зокрема в Україні історично високий рівень політичної корупції у виконавчій, законодавчій, судовій владі, про що свідчить динаміка Індексу політичної корупції. Індекс корупції оцінено за шкалою 0–1 – від менш корумпованої до більш корумпованої оцінки [25]. Індекс корупції оцінює показники шести різних типів корупції в різних суспільних сферах, у тому числі включаючи різні рівні політики, корупцію у виконавчій, законодавчій, судовій владі. У виконавчій сфері корупція, переважно, пов'язана з хабарництвом та розкраданням. Оцінка також включає корупцію у вищих ешелонах виконавчої влади на рівні уряду / Кабінету міністрів і в державному секторі в цілому (рис. 1).

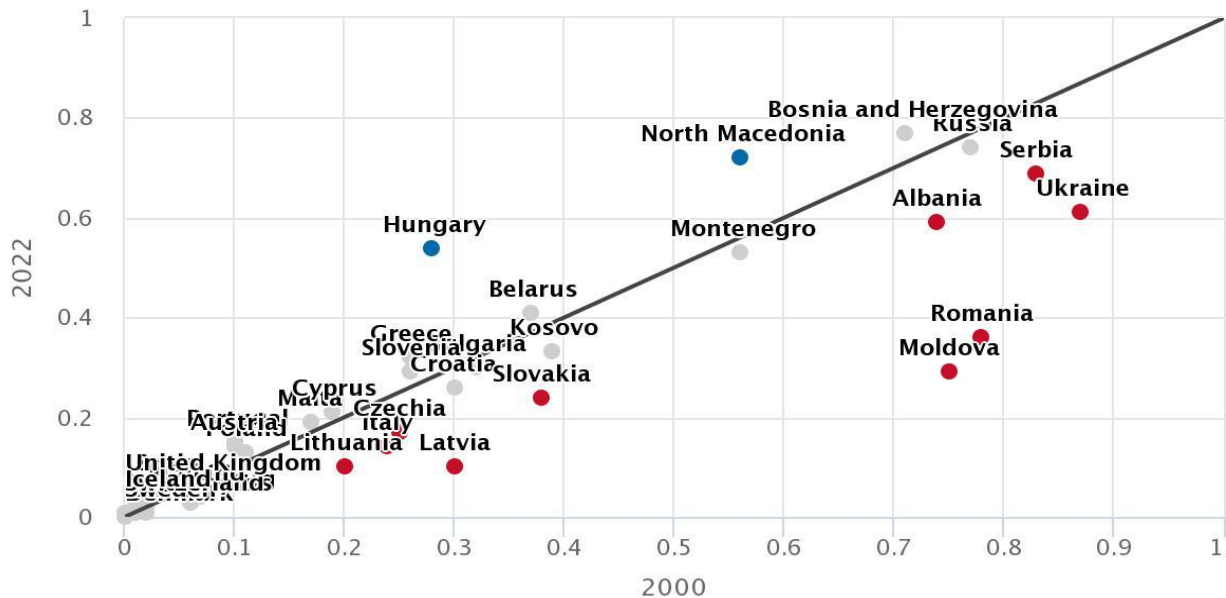
Починаючи з незалежності з 1991 р., в Україні високий рівень політичної корупції у виконавчій, законодавчій, судовій владі – вище 0,81 (наприклад, 0,89 у 1998 р., 0,83 у 2005 р., 0,89 у 2010 р., 0,79 у 2015 р.). Із 2015 р. оцінка політичної корупції скорочується: 0,77 у 2016 р., 0,67 у 2019 р., 0,61 у 2022 р. За оцінками корупції Україна близька до показників Сербії, Албанії, Північної Македонії, Боснії та Герцоговини, Чорногорії, Угорщини.

Із початком російсько-української війни розпочинається новий етап співробітництва між Україною та НАТО, що характеризується виходом на більш міцний рівень відносин на основі стратегічного партнерства.

Зважаючи на стратегічну позицію НАТО щодо забезпечення євроатлантичної та регіональної безпеки, держави-члени засуджують війну Росії, в тому числі через порушення міжнародного права, вимагаючи виведення військ із території України. У 2022 р., під час Мадридського саміту, державами-членами Альянсу ухвалено рішення про посилення допомоги для України. У

вересні того ж року Україна знову висловила своє бажання про вступ до НАТО через незаконну спробу Росії захопити українські території.

Political corruption

Highcharts.com | V-Dem data version 13

Рис. 1. Оцінки політичної корупції в країнах Європи, 2000–2022

Джерело: [25].

У 2023 р. на саміті НАТО у Вільнюсі Альянс підтвердив майбутнє членство України в НАТО. Визнаючи, що Україна досягла значного прогресу в покращенні взаємосумісності з НАТО та впровадженні реформ, Альянс вирішив, що План дій щодо вступу більше не є необхідним для того, щоб Україна стала на шлях повної євроатлантичної інтеграції. У 2023 р. створено Раду Україна – НАТО на зміну Комісії на засадах рівності, що підтверджує зміцнення політичних зв'язків між партнерами, вищий рівень інтеграції України до Альянсу.

На саміті НАТО у Вільнюсі у 2023 р. держави-члени Альянсу підтвердили відданість майбутньому вступу України до НАТО. Визнаючи, що «Україна підвищила рівень оперативної сумісності з Альянсом, досягла значного поступу у впровадженні реформ, ухвалено рішення про відсутність потреби у Плані дій щодо членства на шляху України до цілковитої євроатлантичної інтеграції» [24]. Альянс продовжуватиме підтримувати Україну в досягненні оперативної сумісності та прогресу в подальшій демократизації реформування системи безпеки, що є передумовою членства в НАТО; міністри закордонних справ країн-членів НАТО регулярно оцінюватимуть прогрес за допомогою адаптованої щорічної національної програми; НАТО може запросити Україну до членства в Альянсі, якщо держави-члени погодяться на це та будуть виконані відповідні умови [24].

Доцільно також проаналізувати дані щодо фінансової підтримки України з початку співпраці. В умовах гібридної війни серед джерел формування

фінансових ресурсів – кошти, виділені країнами-членами НАТО для задоволення критичних потреб України як партнера Альянсу, включаючи паливо, обладнання для розмінування та медичне забезпечення.

Зважаючи на посилення співпраці України та НАТО з 2014 р., запроваджено низку Цільових фондів, у межах яких виділено фінансові ресурси на розвиток спроможності та здатності України до захисту власних інтересів. У 2016 р. на саміті НАТО у Варшаві заходи Альянсу для підтримки України оформлені як Комплексна програма допомоги Україні (КПД) для розбудови здатності України гарантувати національну безпеку та здійснювати широкомасштабні реформи відповідно до євроатлантичних принципів, стандартів НАТО та передової практики. У межах КПД здійснено трансформацію національних структур сектору безпеки й оборони, зокрема через дорадчу допомогу на стратегічному рівні, практичну підтримку різних програм та ініціатив. У 2022 р. проведено саміт у Мадриді, на якому ухвалено рішення про виділення на розширену програму КПД понад 500 млн євро [24].

У 2023 р. на саміті у Вільнюсі держави-члени вирішили продовжити підтримку України на основі запровадження багаторічної програми допомоги з метою полегшення процесів переходу країни від системи оборони радянського зразка до стандартів, підготовки і доктрин НАТО. У цілому програма сприятиме відбудові сектору безпеки та оборони в цілях забезпечення критичних потреб [1].

Для оцінки перспектив відносин України та НАТО доцільно окреслити стратегію та політику НАТО, зокрема щодо України, а також ідентифікувати ключові стратегічні орієнтири України в комплексній всеохоплюючій обороні в умовах розв'язаної Росією війни.

Стратегічний курс держави на набуття повноправного членства в Альянсі закріплено в Конституції України. У Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392 [20]), євроатлантичну інтеграцію визначено одним із пріоритетних національних інтересів щодо забезпечення національної безпеки.

У Стратегії воєнної безпеки України (далі – Стратегія 2021 р.) [21] захист територіальної цілісності та суверенітету України визначено найважливішою функцією держави, «справою всього українського народу». Зокрема, головна мета Стратегії 2021 р. – завчасна підготовлена та всебічно забезпечена всеохоплююча оборона України на засадах стримування, стійкості, взаємодії, кінцевий результат якої – воєнна безпека, суверенітет і територіальна цілісність, інтеграція України в безпековий простір ЄС, набуття членства в Альянсі, активна участь в операціях з підтримки миру та безпеки. У Стратегії 2021 р. [21] також визначено, що взаємодія в процесі всеохоплюючої оборони України буде здійснюватися на основі «координації заходів під час підготовки до збройного захисту, захисту в разі збройного конфлікту / агресії проти України, після закінчення воєнних дій та під час відбудовного періоду, із заходами інституцій ЄС, НАТО для підтримки України, іншими державами та міжнародними

організаціями» [21]. Таким чином, у перспективі відносини України та держав-членів Альянсу будуть побудовані на узгодженні заходів та стратегії всеохоплюючої оборони. Серед завдань упровадження комплексного управління з підготовки та ведення оборони України у Стратегії зазначається «набуття повноправного членства України в НАТО, подальша інтеграція у європейські структури безпеки, прагматичне міжнародне оборонне співробітництво» [21]. Крім того, серед завдань – «розвиток підготовки особового складу, систем військової освіти для сил оборони, впровадження освітньо-професійних програм підготовки сержантського, старшинського, офіцерського складу із застосуванням досвіду бойових дій, принципів і стандартів НАТО, методики підготовки» [21].

За підсумками зустрічі на вищому рівні в Брюсселі 14 червня 2021 р. держав Альянсу, що беруть участь у засіданні Північноатлантичної ради, підтверджено рішення, прийняте на зустрічі на вищому рівні в Бухаресті у 2008 р., щодо членства України в НАТО. Крім того, прийнято рішення, зокрема щодо внеску та досягнення кожного члена. НАТО надає повне право Україні до визначення зовнішньої політики. Річні національні програми в рамках Комісії НАТО – Україна визначені механізмом для проведення реформ в Україні, пов'язаних із її прагненням до членства. Україні надано право у повному обсязі використовувати всі доступні інструменти в рамках Комісії НАТО – Україна для досягнення повного впровадження принципів і стандартів Альянсу, в тому числі для подолання корупції, розвитку інклюзивного політичного процесу, реформи децентралізації, заснованої на демократичних цінностях із дотриманням прав людини, верховенства права. Крім того, НАТО підтверджують важливість подальших змін у секторі безпеки, в тому числі реформи Служби безпеки України відповідно до міжнародних обов'язків і зобов'язань. Україні надано статус партнера з розширеними можливостями, що дає подальший імпульс масштабному співробітництву та сприяє підвищенню оперативної сумісності. Зміцненню співпраці сприяє військове співробітництво та ініціативи посилення потенціалу між країнами НАТО та Україною, у тому числі литовсько-польсько-українська співпраця [22].

Ухвалення восьмої Стратегічної концепції НАТО (NATO Strategic Concept 2022) [23] за часів існування саміту Альянсу має вагоме значення, зважаючи на низку нових положень у документі з урахуванням широкомасштабної гібридної війни проти України. У Концепції значну увагу приділено узгодженому, надійному, інтегрованому підходу до забезпечення національної стійкості, загальної стійкості Альянсу проти військових та інших видів загроз і викликів безпеці. У новій Концепції Росію визнано «найбільш значущою та прямою загрозою безпеці не лише для країн-членів НАТО, а й для миру і стабільності в євроатлантичному регіоні» [23].

Дослідження стратегічних цілей досягнення національної та воєнної безпеки України, концепції НАТО щодо забезпечення регіональної безпеки

дають змогу сформулювати такі практичні рекомендації. Україні доцільно наблизити власні довгострокові цілі в секторі безпеки та оборони до парадигми Альянсу, зокрема щодо застосування «надійного, узгодженого, інтегрованого підходу до забезпечення національної стійкості проти різних типів загроз». Нині мета Стратегії 2021 р. обмежується «завчасно підготовленою та всебічно забезпеченою всеохоплюючою обороною», тоді як доцільно змістити акцент на стійкості в політичному, економічному, соціальному, правовому, інформаційно-цифровому та інших вимірах. Крім того, кінцевий результат такої стратегічної цілі та орієнтиру не повинен зводитися лише до «інтеграції України в безпековий простір ЄС, набуття членства в Альянсі», а має бути спрямований на розвиток сил безпеки й оборони на рівні членів НАТО для розвитку стратегічного партнерства та рівноправної участі в забезпеченні регіональної безпеки.

Висновки. Аналіз сучасного стану та шляхів розвитку міжнародних відносин Україна – НАТО на основі динаміки розвитку співробітництва за 1991–2023 рр. свідчить про ряд характерних рис. Серед ключових ознак – розвиток інституційно-правових засад взаємодії держав із початку 1991 р. до 2010-х рр. для забезпечення співпраці у сфері розвитку регіональної євроатлантичної безпеки, управління кризами та запобігання конфліктів, у врегулюванні конфліктів та виконанні операцій, у політичній, економічній, правовій та оборонній сферах. Із початку ескалації збройного конфлікту на сході України та анексії Криму у 2014 р., а також зі зміною уряду в Україні, посилюється прагнення до членства в НАТО. Проте ключова перешкода набуття статусу члена – корупційні ризики в політичній сфері. Із початком повномасштабної війни співпраця між Україною – НАТО посилюється, зокрема в інституційному вимірі завдяки створенню відповідної Ради, збільшенню фінансової підтримки та допомоги державами-членами Альянсу. Стратегічні орієнтири НАТО та України відповідно до нових стратегій і політик сприяння безпеці узгоджуються: Стратегічна концепція НАТО акцентує увагу на найбільш надійному, інтегрованому та узгодженому підході до створення національної, регіональної стійкості проти військових і невійськових загроз і викликів безпеці, зокрема РФ як ключовій загрозі міжнародної безпеки. У стратегіях національної та воєнної безпеки України також РФ визнано ключовою загрозою національним інтересам, а головною метою визначено всебічну всеохоплюючу оборону України на засадах стійкості, інтеграцію України в євроатлантичний безпековий простір і набуття членства в НАТО. У перспективі відносини України та держав-членів Альянсу будуть побудовані на узгодженні заходів у межах стратегії всеохоплюючої оборони, стійкості для сприяння регіональній безпеці та миру.

Повертаючись до ключового питання дослідження щодо впливу становлення відносин Україна – НАТО за 1991–2023 рр. на стратегічні орієнтири розвитку партнерства та співробітництва, варто відмітити позитивний внесок цих відносин завдяки розбудові інституційного фундаменту, правової бази та узгодження ідеології взаємодії, побудованої на демократичних принципах.

Ключове обмеження цього дослідження полягає у відсутності доступу до матеріалів, особливо кількісних даних, які підтверджують масштаби стратегічного партнерства Україна – НАТО. Це стосується зокрема кількісних даних про масштаби операцій України, військову підготовку сил безпеки та оборони України завдяки підтримці Альянсу. Перспективним напрямом дослідження вважаємо висвітлення особливостей стратегічного партнерства України з найбільш важливими для неї країнами-партнерами в умовах гібридної війни.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Організації Північно-Атлантичного договору. Відповідь НАТО на вторгнення Росії в Україну. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_192648.htm?selectedLocale=uk.
2. Алексієвець Л., Алексієвець М. Трансформація відносин України та НАТО в 1991–2019 рр.: історичний аспект. *Український історичний журнал*. 2020. Вип. 1. С. 126–142. <https://doi.org/10.15407/uhj2020.01.126>.
3. Алексієвець М., Алексієвець Л. Особливості та проблеми співробітництва України з НАТО (1991–2019). 2020. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/19954/1/1_Aleksiievets_Aleksiievets.pdf.
4. Алексієвець М., Алексієвець Л., Знак В. Україна – НАТО: історіографія відносин (1991–2020). *Сторінки історії*. 2022. Вип. 55. С. 1–10. <https://doi.org/10.20535/2307-5244.55.2022.269746>.
5. Кручиніна О. Україна – НАТО: проблеми та перспективи співпраці в умовах російсько-української війни. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2023. Вип. 2(16). С. 145–156. <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2023-02-145-156>.
6. Магомедов А. Становлення відносин Україна – НАТО в умовах зовнішньополітичних викликів безпеці України: 1990–І РР. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2020. Вип. 10. С. 360–392. <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2020-10-360-392>.
7. Нестерцова-Собакарь О. Поглиблення відносин стратегічного партнерства з організацією Північноатлантичного договору (НАТО) як пріоритетний напрямок захисту національних інтересів у сфері зовнішньополітичної діяльності. *Наукові заходи Юридичного факультету Західноукраїнського національного університету*. 2022. С. 318–320.
8. Онищук М., Татарінова Л. Україна–НАТО: підсумки 2021 року: (огляд матеріалів українських і зарубіжних ЗМІ з питань євроатлантичної інтеграції України). *Вісник Книжкової палати*. 2022. Вип. 1. С. 23–28. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.1\(306\).23-28](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.1(306).23-28).
9. Пістракевич О. Стан виконання Річної національної програми під егідою комісії Україна–НАТО на 2020 р. *Актуальні проблеми міжнародних відносин та міжнародного права*: всеукр. наук. онлайн-конф. з міжнар. участю (29 жовтня

2020 р.). Київський університет імені Бориса Грінченка. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/34701>.

10. Франчук Ю., Пендюра М. Україна – НАТО: напрями співпраці, їх важливість та значення для світового правопорядку. *Актуальні проблеми правопорядку і правової культури*: зб. наук. праць. 2023. С. 128–131.

11. Cafruny A., Fouskas V., Mallinson W., Voynitsky A. Ukraine, multipolarity and the crisis of grand strategies. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*. 2023. Vol. 25. Is. 1. Pp. 1–21. <https://doi.org/10.1080/19448953.2022.2084881>.

12. Cross S. NATO–Russia security challenges in the aftermath of Ukraine conflict: managing Black Sea security and beyond. *Southeast European and Black Sea Studies*. 2015. Vol. 15. Is. 2. Pp. 151–177. <https://doi.org/10.1080/14683857.2015.1060017>.

13. Hunter R. The Ukraine crisis: why and what now. *Survival*. 2022. Vol. 64. Is. 1. Pp. 7–28. <https://doi.org/10.1080/00396338.2022.2032953>.

14. Menon R., Ruger W. NATO enlargement and US grand strategy: a net assessment. *International Politics*. 2020. Vol. 57. Pp. 371–400. <https://doi.org/10.1057/s41311-020-00235-7>.

15. Sauer T. The origins of the Ukraine crisis and the need for collective security between Russia and the West. *Global Policy*. 2017. Vol. 8. Is. 1. Pp. 82–91. <https://doi.org/10.1111/1758-5899.12374>.

16. Sperling J., Webber M. NATO and the Ukraine crisis: collective securitisation. *European Journal of International Security*. 2017. Vol. 2. Is. 1. Pp. 19–46. <https://doi.org/10.1017/eis.2016.17>.

17. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору від 09.07.1997 р. № 994_002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text.

18. Офіційний сайт Організації Північно-Атлантичного договору. Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство між Організацією Північно-Атлантичного договору та Україною від 21.08.2009 р. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_57045.htm.

19. Місія України при НАТО. Державні програми та плани співробітництва. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/dokumenty/derzhavni-programi-ta-plani-spivrobitnictva>.

20. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 р. «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.

21. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25.03.2021 р. «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>.

22. Офіційний сайт Організації Північно-Атлантичного договору. Комюніке

Брюссельського саміту прийняте главами держав і урядів, які брали участь в засіданні Північноатлантичної ради в Брюсселі 14.06.2021 р. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_185000.htm?selectedLocale=ru.

23. Офіційний сайт Організації Північно-Атлантичного договору. Стратегічна концепція НАТО–2022 від 29.06.2022 р. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept-ukr.pdf.

24. Official web-site North Atlantic Treaty Organization. Relations with Ukraine. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37750.htm?selectedLocale=en.

25. Varieties of Democracies. URL: https://v-dem.net/data_analysis/CountryGraph.

References

1. Official website of the North Atlantic Treaty Organization (n.d.). NATO's response to Russia's invasion of Ukraine. Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_192648.htm.

2. Aleksiiyevets, L., & Aleksiiyevets, M. (2020). The transformation of Ukraine – NATO relationships in 1991–2019: a historical aspect. *Ukrainian Historical Journal*, 1, 126–142. <https://doi.org/10.15407/uhj2020.01.126>.

3. Aleksiiyevets, L., & Aleksiiyevets, M. (2020). Peculiarities and problems of Ukraine's cooperation with NATO (1991–2019). Available at: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/19954/1/1_Aleksiiyevets_Aleksiiyevets.pdf.

4. Aleksiiyevets, M., Aleksiiyevets, L., & Znak, V. (2022). Ukraine – NATO: historiography of relations (1991–2020). *Pages of History*, 55, 1–10. <https://doi.org/10.20535/2307-5244.55.2022.269746>.

5. Kruchinina, O. (2023). Ukraine – NATO: problems and prospects of cooperation in the conditions of the Russian-Ukrainian war. *International Relations, Public Communications and Regional Studies*, 2(16), 145–156. <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2023-02-145-156>.

6. Magomedov, A. (2020). Establishment of Ukraine–NATO relations in the conditions of foreign policy challenges of Ukraine's security: 1990s. *Society. Document. Communication*, 10, 360–392. <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2020-10-360-392>.

7. Nestertsova-Sobakar, O. (2022). The deepening of strategic partnership relations with the North Atlantic Treaty Organization (NATO) as a priority direction for the protection of national interests in the field of foreign policy. *Scientific Activities of the Faculty of Law of the West Ukrainian National University*. Pp. 318–320).

8. Onyshchuk, M., & Tatarinova, L. (2022). Ukraine–NATO: results of 2021: (a review of Ukrainian and foreign media materials on Ukraine's Euro-Atlantic integration). *Bulletin of the Book Chamber*, 1, 23–28. [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.1\(306\).23-28](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.1(306).23-28).

9. Pistrakevich, O. (2020). The state of realization of Annual National Programme under the auspices of the NATO-Ukraine Commission for 2020. *Current problems of international relations and international law: all-Ukrainian scientific online conference with international participation (October 29, 2020)*. Kyiv University named after Boris Grinchenko. Available at: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/34701>.
10. Franchuk, Yu., & Pendyura, M. (2023). Ukraine – NATO: areas of cooperation, their importance and significance for the world legal order. *Current problems of legal order and legal culture*, 128–131.
11. Cafruny, A., Fouskas, V. K., Mallinson, W. D., & Voynitsky, A. (2023). Ukraine, multipolarity and the crisis of grand strategies. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 25(1), 1–21. <https://doi.org/10.1080/19448953.2022.2084881>.
12. Cross, S. (2015). NATO–Russia security challenges in the aftermath of Ukraine conflict: managing Black Sea security and beyond. *Southeast European and Black Sea Studies*, 15(2), 151–177. <https://doi.org/10.1080/14683857.2015.1060017>.
13. Hunter, R. (2022). The Ukraine crisis: why and what now. *Survival*, 64(1), 7–28. <https://doi.org/10.1080/00396338.2022.2032953>.
14. Menon, R., & Ruger, W. (2020). NATO enlargement and US grand strategy: a net assessment. *International Politics*, 57, 371–400. <https://doi.org/10.1057/s41311-020-00235-7>.
15. Sauer, T. (2017). The origins of the Ukraine crisis and the need for collective security between Russia and the West. *Global Policy*, 8(1), 82–91. <https://doi.org/10.1111/1758-5899.12374>.
16. Sperling, J., & Webber, M. (2017). NATO and the Ukraine crisis: collective securitisation. *European Journal of International Security*, 2(1), 19–46. <https://doi.org/10.1017/eis.2016.17>.
17. Verkhovna Rada of Ukraine (1997). *Charter on the Special Partnership between Ukraine and the North Atlantic Treaty Organization*. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text.
18. Official site of the North Atlantic Treaty Organization (n.d.). *Declaration to Complement the Charter on a Distinctive Partnership between the North Atlantic Treaty Organization and Ukraine*. Available at: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_57045.htm.
19. Mission of Ukraine to NATO. *State programs and cooperation plans*. Available at: <https://nato.mfa.gov.ua/dokumenty/derzhavni-programi-ta-plani-spivrobotnictva>.
20. Verkhovna Rada of Ukraine (2020). *On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated September 14, 2020 «On the National Security Strategy of Ukraine»: Decree of the President of Ukraine*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.
21. President of Ukraine (2021). *On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated March 25, 2021 «On the Military Security Strategy of Ukraine»: Decree of the President of Ukraine*. Available at

<https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>.

22. Official site of the North Atlantic Treaty Organization (2021). *Brussels Summit Communiqué. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 14 June 2021*. Available at: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_185000.htm?selectedLocale=en.

23. Official site of the North Atlantic Treaty Organization (2022). *Strategic concept of NATO – 2022 of June 29, 2022*. Available at: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept-ukr.pdf.

24. Official web-site North Atlantic Treaty Organization (n.d.). *Relations with Ukraine*. Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_37750.htm?selectedLocale=en.

25. Varieties of Democracies (n.d.). Available at: https://v-dem.net/data_analysis/CountryGraph.